

XX.

Városmajor, 2005. szeptember 15.

SÖTÉT ÉS ÜRES ÉVEK?

Fekete Gabinál találkozunk, Kiss János altábornagy utcai albérletében. Kik? Hát a négy börtöntöltelék: Gabi, Éva, Miki meg én. Évenként négyszer, a névnapunkon megköszöntjük egymást. Ha ebből is baj lesz, azt mondjuk majd nekik, hogy büntetésünket letöltöttük, s ezzel a névnapozással már nem ártunk hazánknak: mi már úgyis fertőzöttünk vagyunk, legfeljebb csak magunkat fertőzzük tovább.

Olvasmányainkról számolunk be, meg munkaviszonyunkról. Gabi takarít keresztény családoknál, Éva gépel Demény Palinak, Miki egy újpesti asztalos-gyárban segédmunkás, esténként a váci piarista templomban misézik, s nevelgeti ő is a Gyombolai gyerekeket, akik ministrálnak neki. Ez, kérem, az egyetlen *összejáró közösségünk*, három havonkénti találkozással. Nem írunk levelet, nem teszünk be írógépünkbe indigót, nem telefonálunk egymásnak, megállapodunk szóban a következő találkozóban. Beírjuk ennek időpontját zsebnaptárunkba, s havonként kitejjük az elmúlt heteket, mert van ám éberség is, elvtársak... Módosítás nincs. Amit beírtunk a noteszunkban, az szent. Potyoghatnak a cigánygyerekek az égből, akkor is ott vagyunk, és késés nélkül.

Ha visszatekintek a szabadulásom utáni első négy esztendőre, nincs annak semmi célja-rendje, csak örülünk, hogy kiszabadultunk – ahogy akkoriban mondtuk – a kicsiből a nagyobb egérfogóba. Csak telik az idő, csak olvasok, és nincs semmi, de semmi reménysugár. Persze azért nagy-nagy lelkesedéssel járok be, és sűrűn, a rendházba, ahol egy ott ebédelés vagy vacsorálás után a házfőnök behív szobájába. Nagy Miklós most ott a házfőnök, aki már Debrecenben is házfőnököm volt.

– Gyurka, akármikor jössz, kapsz ebédet, de az én szobámban, mert a konzisztórium úgy határozott, hogy hat hétnél sűrűbben ne jöjj be a rendi közösségbe!

Elszédülök... Itt sem lehetek otthon, itt is fertőzött vagyok. A konzisztórium fejének magyarázhatta meg az AEH, hogy mi a teendő. A konzisztórium fejével, Sík Sándorral, már csak egyszer beszélek: 63-ban, a halála előtt, amikor mondja nekem, hogy nincsen jól. Szabadulásom után nem hányja szememre:

– Ugye, mondtam nektek '51 végén, hogy már csak a templomban lehet találkoznotok csoportjaitokkal...

Nem mondja. Leverték a forradalmat, Kádár országában élünk, tudomásul veszi a valóságot: Kádárt, az AEH-t, a reménytelenséget, s azt is, hogy nem érzi már jól magát a bőrében, pedig még csak 70. éve körül jár. Sík utódaival, a következő tartományfőnökökkel, nagyobbára már csak akkor találkozom majd, amikor ők hívnak engem, s az AEH megbízásából kell közölniük velem valamit. Hova tovább a rendház is idegen, ha nem ellenséges területté alakul számomra.

Megértem a házfőnököt. Az AEH vigyáz rájuk, nem fertőzhetem őket. Egyszer Hegyi Feri, egykori igazgatóm a debreceni kereskedelminkben, egy rendházi ebédelés után behív a szobájába:

– Gyurka, minden tiszteletem a tiétek azért, amit tettetek. De megvallom – furcsa, hogy éppen Neked –, én olyan hálás vagyok a békepapoknak: taníthatok németet gimnáziumunkban és a Központiban a kispapoknak. Hidd el, nincs értelme a további áldozatoknak!

Semmit sem válaszoltam neki. Én sem csinállok semmit. Nem készülök újabb Golgotára. Magyar Pistát, régi barátomat, meg magamtól látogatom meg, s elmondja, hogy '57-ben behívták őt az ávóra, és én voltam ott a legfontosabb téma, mert az ő heverőjén aludtam a forradalom utáni napokban, amikor már nem tudtam kimenni Mátyásföldre a kijárási tilalom miatt. Őt sem látogatom többé. Miért? Nem vagyunk egy súlycsoportban. Ők tehetnek valamit, magam meg csak szeretném megtalálni, hogy mit is kellene csinálnom, s ismét: *örülök, hogy luk van a...*

De barátkozom Emillel. Vele folytatódik a '45-ben indult barátság, az akkor 16 éves fiúval, aki szabadulásomkor már törökőri káplán, s aki '53-ban, szentelésekor levelet írt szüleimnek:

– Én vagyok az első, akit az Atya tanítványai közül pappá szenteltek... s a többi.

'61 elején az ávó százhusz főt tartóztat le, s ítélet el kisközösségi munka miatt. Ez már a harmadik kisközösségi per, a vádlottak között ott ülnek már a *Regnum* papjai is. Az esztergomi apostoli kormányzó pedig elhatárolja magát a letartóztatottaktól még tárgyalás és ítélet előtt, mégpedig a magyar katolikus püspöki kar nevében – és a sajtóban. De ez a 120 fő csak egyik fele azoknak, akikkel ekkor elbánik az ávó. A kisebbik, mert a nagyobbik fele sok százra rúg. Itt az ideje a végleges rendcsinálásnak. Most sorra kerül mindenki, aki él és mozog

...

Az apostoli kormányzó behívhatja magához Emilt, s közli vele: ha nem bocsátja el az egyházi szolgálatból, akkor Emilt börtönbe zárják. Így hát az a jobbik megoldás, ha elbocsátja őt. Emil folytatta, amit Debrecenben tanult. Vele együtt Kovács Teri is, akit viszont nem az apostoli kormányzó bocsát el, mert hiszen ő – csak laikus és ebből a fajtából is csak nő. Őt ugyanezen okon a budaörsi általános iskola bocsátja el, mert segítette Emil illegálisnak minősülő munkáját. Emil három évre megy kitanulni a rádió-műszerész szakmát, Teri pedig budaörsi tanárkodás helyett megy a posztógyárba szövést tanulni. Nő az áldozataim száma. Lakos Bandi, aki a szegedi egyetemistákat próbálta összefogni, nagyon nehezen viselte a börtönt, s egyszer a következőt találta mondani nekem:

– Gyurka, nem bánt a lelkiismeret, hogy belerángattál minket ebbe?

– Felnőtt, nagykorú ember voltál. Tetted, amit jónak láttál. Debrecenből rángattalak? – válaszoltam neki.

Lakos Bandi, börtönből szabadulván, disszidál. Ausztriába magyar fiúk konviktusába kerül. Amikor szabadulásunk hírét hallja, üzen nekünk:

– Ha egy emberben tartani tudjátok a lelket, ne gyertek ki, mert én itt egy emberben sem tudom.

Hogy ügyetlenedett el így ez a ragyogó szegedi lelkipásztor? Úgy, hogy kapitalista területre ért. A hazai bolsevizmus volt az a rezonáltató doboz, amely érthetővé tette jézusi szavainkat. Üzenem *most* a választ Lakos Bandinak, égi hazájába:

– Bandikám, vissza ne jöjj, mert olyan a helyzet már nálunk is, mint a te idődben Ausztriában. Amit mi megláttunk, nem kell senkinek. Nem érnek rá. Nincsen fülük. Nem kell összekevernünk az evangéliumot Marxszal. Azt lehet csak prédikálni, hogy boldogok a *lelki* szegények, akiknek tömött lehet még ettől a briftnijuk. Ha mást prédikálsz, kiüríted vele a templomot, mint én most Adyiligetben...

Miki sohasem mondott nekem olyasmit, mint Lakos Bandi. Biginek, Emilnek, Terinek pedig még gyerekkorukban mondtam el Jézus üzenetét, s ők sem mondtak nekem ilyesmit. Új emberek nem akadtak horogra? Senki. Csak a régiekkel barátkoztam, leginkább Müliékkel. Bigi Magdiba volt '52 előtt szerelmes (Magdi is Bigibe), de '56-ban, amikor Bigi szabadul és disszidál, Magdi már Müli Pista felesége. Magdi Miki csoportjába tartozott '52 előtt, de én is találkoztam vele lelkigyakorlaton. Kedveltem őt, de nem ettük különösebben egymást. Müli Pistának lehettem rokonszenves, mert bujdosásom idején többször is találkoztunk, s szabadulásom után pedig sokat. Pistának volt egy két személyes kajakja. Én is kajakoztam

már az Ipolyon, alighanem '39-ben. Együtt mentünk most Pistával kajakozni a Dunára. Magdit otthon hagyjuk, s ő kérdezi férjét:

– Mikorra jössz meg?

– Tízre.

Amikor elmegyünk, kérdem Pistát, hogy miért mondott tizedet, hiszen sokkal hamarabb megjövünk?

– Ilyen kérdés esetén, mindig ráteszek két órát. Így egyszerűbb az élet, mert ha nem érkezem pontosan, problémák adódnak belőle – szólt a tapasztalt férji bölcsesség. Magdi majd később is, tíz év múlva, amikor már tagjai lesznek az *Öregek II.* nevű közösségemnek, zsörtölődik Pistával. Egyik csoporttalálkozónkon mondja:

– Otthon, találkozóra készülés címén, Pista stréberkedik Gyurkának, nekem meg ott van munka után a háztartás és a két gyerek.

S ez a nagy barátság mégis véget ért. Műlinek problémái voltak, s velem beszélgette meg őket. Egyszer el kellett napolnom őt, mert egy csoport jött hozzám. Nem tudta megbocsátani, Búcsúlevelében írta:

– Benned a rendalapító megette az embert!

Máig sem értem, hogy mi fordította el tőlem. Ennyire nem értette meg, hogy akarok valamit csinálni az életemmel, hogy nem érem be azzal, hogy a barátja lehetek? Nem könnyű dolog a férfibarátság, bár mégiscsak az az igazi, mert nem fordulhat szerelembe – amiben meg más nyavalyák adódnak.

Mi volt az életem a szabadulás utáni négy esztendőben? Reggel miséztem valamelyik templomban, mentem a Tempóba dolgozni, vasárnap kiutaztam Pécelre Halász Bandihoz, és olvastam, és olvastam. Meglehetősen kilátástalan volt az életem, mert nagyon hiányoztak az emberek, a tanítványok – minden, börtönben tett fogadkozásom ellenére is. Ilyenkor az ember az anyjához megy. Anyámmal fogtam össze: csináljunk rendszeres családi találkozót, üljük meg a név- és születésnapokat! A hat élő testvéremből csak Livi lakott Pesttől távol, Szolnokon. Apám, anyám s az öt gyerek név- és születésnapja – ez már évi 14 lehetőség a találkozásra.

Szervezzük meg a találkozót! – mondom anyámank.

S ő segít boldogan, mert minden igazi anya kotlós. Azt szereti, ha maga körül látja csibéit. Megszervezzük, s én ügyeskedem. Kisközösségi tapasztalataimat felhasználva megpróbáltam, hogy körben menjen a szó, s mindenki figyeljen a másikra. Betegségekről beszámoló kör lett belőle. Javasoltam, hogy legyen több kör. Első körben mindenki elmondja, hogy mi a nyavalyája, s utána tegyen fel valami kérdést, amihez hozzászólhatunk. Észrevették magukat, hogy harmincas éveikben(!) betegségekről beszélnek a találkozóból, de nemigen voltak kérdéseik. Itt nyílt meg a lehetőség, mert nekem voltak kérdéseim. Nem politikaiak. Péceli prédikációim anyagából. Kezdetben érdeklődést mutattak, de aztán megunták. Egyik öcsém megjegyezte.

– Gyuri ránk erőlteti a témáit.

A felesége meg így nyilatkozott:

– Tudod, Gyurikám, ha pap volnék, én is úgy gondolkodnék, mint Te.

Ez a szekér nem megy. Újítottam: megrendeztem '63 nyarán mátyásföldi házunkban-kertünkben apám 70. születésnapja alkalmából az első *nagycsaládi* találkozót. Voltunk közel harmincan rajta; '66 őszén pedig szüleim aranylakodalmát egy Fogarasi úti vendéglőben. Én álltam a költségeket, és mint rendező szónokolhattam. Majd húsz év múlva folytatom ezt a hagyományt budavári kertemben.

Mindez azonban nem segített rajtam. Pedig igyekeztem. A Tempóban törekedtem testvéri-baráti kapcsolatba kerülni a fiúkkal. Én a negyvenes éveimben jártam, s ebben a szakmában hamar kimustrálódunk, én is abbahagytam, mire ötven lettem. *Púpon* (nyakszirten) el kellett

tudni vinni egy száz kilós ládát, gurniba beállva kettesben a három mázsát is, a nehezebbet pedig pajszer, palló, görgő segítségével felvittük a teherautó tetejére is, meg onnan le, ahova kellett. Volt hely, ahol így fogadtak minket:

– Jönnek az erőművészek.

Kik kerültünk ide? Politikai rovott múltú én voltam az egyetlen a négy telep száz fölötti létszámú melós gárdájából. Alkalmasságom e munkára annak tudom be, hogy fogságom alatt minden nap csináltam ötven fekvőtámaszt. Meg még annak is, hogy alighanem politikailag, világnézetileg hajthatatlan voltam, s ezért nem volt más megoldásom. Egy ízben egy délpesti békepap plébániáján szerettem volna vasárnap kisegíteni, aki azt mondta, hogy semmi akadálya, szívesen lát, csak szerezzem meg a városházán székelő AEH-snak a támogatását. Felmentem hozzá, s elmondtam, mit akarok, és azt, hogy abszolút háborúellenes vagyok, s a nagycsaládokban látok fantáziát. Még közelében voltunk a Ratkó-korszaknak. Gúnyosan elmosolyogta magát és mondta:

– Főtisztelendő úr, ez kevés!

Mi lett volna az elegendő? Hát III/III-assá lenni. Vagy párttagság vagy ez. Enélkül nem lehetett az alulértékeltek kategóriájából feljebb kerülni. Az internálásból szabadulás feltétele is ez volt: alá kellett írni a nyilatkozatot. A börtönből hamarabb szabadulása is ez. Nem engedhette meg magának a rendszer, hogy körön kívüliek is érvényesülhessenek. Segéd munkásnak, takarítónőnek persze nem kellett e két kategóriába tartoznia. De ha ki akartál ebből a körből törni, akkor feltétlenül. Vitted valamire ebben a négy és fél évtizedben? Nem úszhattad meg hovatarozásod igazolása nélkül. Hogy jószándékkal tetted, hogy igyekeztél senkinek sem ártva e két kiváltságos kategóriához tartozni, ezt én nem vonom kétségbe. Hogy mérgezted a levegőt, mert úgy nyilatkoztál és viselkedtél, hogy senkinek se legyen kétsége, hogy közük tartozol, ezt viszont az életosztónod biztosította. S így mire megszületett negyvenöt esztendő után a rendszerváltozás, már nem volt érintetlen réteg, mellyel változtatni lehetett volna a személyi állományon. Ezt magyaráztam el a napokban Tomka Ferinek, amikor megírta e korszak egyháztörténetét a III/III-asok igazolására, s az ezt a státust nem vállalók elmarasztalására.

Ennek számomra egyik bizonyítéka, hogy semmi sem került elő az íróasztalok fiókjából. Aki írt e 45 esztendő alatt, úgy írt, hogy megjelenhessen. Ennek pedig feltétele volt, hogy eme körön belüli lehessen. Én csak elviseltem, ha a Tempó telepvezetői *lebulányielvtársztak*. Németh László viszont megköszönte e titlust, mert azt a *befogadás* jeleként értékelte. Ennek lett következménye, hogy a rendszer áldozatai megtartották áldozat-státusukat '89 után is. Teri csak a nyugdíjazása előtt egy-két évvel kap státust a Nyelvtudományi Intézetben, addig csak bizonytalan időre szóló szerződéses tudományos munkatárs, s elbocsátják ötvenöt esztendőös korában. S ha fel is tűnnek új nevek a politikai arénában, hamarosan fény derül többé-kevésbé *elkötelezett* múltjukra. S ha nem derül ki, számomra akkor is gyanús, hogyan kaphat bizalmat egy addig ismeretlen személy? Hát úgy, hogy ő is be volt szervezve. A '89-cel kezdődő éra abszolút szabálya, hogy egy újjal sem lehet hozzányúlítani azokhoz, akik felelősek azért, ami történt e 45 esztendő alatt. Azok vezényelték le a személyváltás nélküli rendszerváltozást, akik benne voltak az előző rendszerben. Papok és nem papok esetében egyaránt. Nagyon nagy tisztelet – ha van – a kivételeknek. Ezeknek száma elenyésző, ha nem nulla. Hogy kik mindenkik nem voltak kivételek, azokról nagyon is egyértelmű történeteim vannak, amiket nem mondhatok el, s később sem, ha csak nem élek másfélszázadot... Kideríti majd a történelem? Aligha. Mért? Horváth Bélát, a *Vigilia* egykori, de disszidált költőjét idézem, aki Frankfurtban írja, és '59-ben: *A történelmet mindig az írja meg, aki győz*. No meg Szabó Lőrincsel, a vátesszel, aki 33 évesen írja: *látom... hogy az ész az érdek rimája, és hogy magát sugaras hőssé a bitang is, hogy költi át, s ha van is, kézen-közön elvész az ideál...* Egyiküktől Júdás-csókot is kaptam. Arany írja:

Ha egy úri lócsiszárral Találkoztam, s bevart sárral, Nem pöröltem, – Félre álltam, letörültem.. Magam nem álltam félre, és nem töröltem le. Jézus is helyben maradt, s nem töröltem le. Én még nem is kérdeztem tőle semmit, mint Jézus: *Júdás csókkal árulsz el engem?* Bűnbánata jeleként értékeltem. Engesztelésnek.

Kik voltak akkor a Tempó szállítómunkási rétege? Szakmanélküliek vagy a szakmából kikopottak. Nagybórára azért, mert iszákosak lettek. A legelején, még a Nefelejcs-utcában odavágódik hozzám egyikük:

– Gyurikám, megszorultunk, az asszony nem tud miből főzni a gyerekeknek, adj már egy százast, a következő fizetésnél megadom.

Pénztárcámba nyúltam, és adtam. A következő fizetésnél látom, hogy ide is ad, oda is ad egy-egy százast, nekem is. Egyet könnyű helyre tesz, estére nagy ivászatot rendez, s egy pár százast még haza is visz az asszonynak, amiből az osztály iratlan törvénye szerint – reggelenként az asszonynak kötelessége egy tízest visszaadnia neki reggelire, cigarettára, egy pofa sörre, ebéd befizetésre. Akkoriban, ha szűkösen is, ennyi minden jött ki egy tízesből.

Ebből tanultam. Kéthetenként kaptuk a fizetést. Jön az én emberem pár hét múlva újra, és kéri ugyanazzal a szöveggel a százast... hisz becsülettel megadta.

– Nagyon szívesen – mondom –, de hozz egy papirost az asszonytól, hogy neki kell a pénz.

Rám néz, s megszólal imígyen:

– Akkor káromkodom. – Én meg ránevetek:

– Csak káromkodjál, nyugodtan, ha ahhoz van kedved!

Ezután faképnél hagy. Nem én fordultam el tőle, hanem ő tőlem. Így tettem, mert láttam, hogy nem a családnak megy a kölcsön, hanem az italtoltnak. Leszoktak rólam... S bántotta a csőröm, hogy nem érdeklődnek az én ügyem iránt, csak elfogadnak és befogadnak. Végül is leszólítom Janót. Olyan buzgó társunk volt ő, hogy a vállalat, melyhez kiközvetítettek bennünket, betelefonált, hogy a Janót ne küldjék többet hozzájuk. Ne, mert arra, hogy mit kell nekik csinálniuk, van náluk már egy-két ember. Janó pedig ötletekkel állt elő, hogy miként kellene a gyárudvart átrendezni, stb. Egyik utunkon, a teherautó platóján utazva a városon keresztül, leszólítom ezt a buzgó Janót:

– Janókám, te mit gondolsz, mért vagyok én itt köztetek?

Meglepő volt számomra válasza, tökéletes helyzetfelismerése:

– Hát, gondolom azért, mert azt prédikáltad, ami a Bibliában van, s nem azt, amit kell.

S mért nem kezdtem én prédikálni nekik azt, ami a Bibliában van? Tudták, hogy mi van a Bibliában, és nem érdekelte őket. Egyikük megtisztelt a bizalmával. Elmondta, hogy a gyerekük a Szondi-utcai plébánián első-áldozásra készítő oktatásra jár. Nagyon meg kellett dicsérnem őt e közlésért. Közben Pécelen Halász Bandinak meg gyúrtam az agyát, hogy a jézusi vallásos cselekményekből a századok során, a konstantíni fordulatot követően, az élet kezdetére meg a végére koncentráltó aktusokat csinálunk: *megöntjük a bubát*, amikor hinni még nem tud, csak sárgát meg zöldet csinálni, első gyónókká és áldozókká tesszük őket, amikor még elhiszik meséinket. A bérálás már a templomba járást abbahagyás szentsége lesz, s halálukat megelőzően megkapják az utolsó kenetet. Felnőtt emberekként meg elviselik az egy jegyesoktatást, hogy részük legyen a templomi esküvő szívet gyönyörkedtető pompájában, amikor bűg az orgona, ki van világítva, fel van virágozva a templom, s ők a piros szőnyegen fiataláguk és ruhájuk pompájában vonulnak az oltár elé... s mindez feledhetetlen élmény. Kattannak is a fényképező gépek a családi fénykép-album számára. Mit csinálunk mi azokból a vallási cselekményekből, amiket Jézus ránk bízott, hogy lepecsételjük vele azokat, aki mögéje álltak? S tíz év telik el, míg rábírom Bandit arra, hogy legalább a templomba nem járóknak gyerekeit ne keresztelje meg. Ennek az lesz a következménye, hogy keresnek egy megértő és nemhülye papot, aki megkereszteli az akármilyen szülők

gyermekét, mert ugye, milyen nagy dolog, hogy ebben az ateista világban valaki még meg akarja kereszteltetni a gyermekét.

S most kezdjek én egy munkásnak beszélni arról, hogy a papok nem képviselik Jézus álláspontját, aki tanítványainak meghagyta, hogy csak hívőket kereszteljenek, s aki csak az akkoriban már férfi korban levőknek számító tanítványainak adta a kenyeret meg a bort? Amikor XI. Pius már a század első felében megvallotta, hogy az egyház már elveszítette a munkásosztályt, s nem akarja megkereszteltetni se gyermekét? Mért nem próbáltam velük kisközösséget csinálni? Mert letettem magamnak a fogadalmat, hogy nem csinállok többet, ha semmi sem lehetséges, ha a legígéretesebbek sem akarnak tudni rólam, legfeljebb bombont küldenek. Ha csak annyi lehetséges, hogy beszerzek magamnak egy újabb életfogytot, akkor minek? S közben megtudom, hogy XII. Piusz leállítja az '50-es évek első felében a francia munkáspapi mozgalmat. Miért? Mert legjobbjai bemarkistásodtak. Mért? Mert átvették Marx és a munkásmozgalom szemléletét, hogy osztályharcot kell csinálniok a tőkés urak, egyáltalán az urak ellenében, mert Marx úgy látta őket, mint Jézus a maga korabeli urakat: írástudók, főpapok és vének... Elfogadják e papokat a munkások, ha viszik osztályharcos transzparensüket. Hát nem erre neveljük papjainkat – mondja XII. Pius. Hanem mire? Mondjam-e, hogy arra, hogy *az urak* barátai legyenek? Mert azok adják az egyháznak a pénzt, mellyel katedrálisainkat tatarozni tudjuk.

Szóval, semmiféle lehetőséget nem láttam pasztorálásukra. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy akár egyet is meghívjak lakásomba, hogy Jézus problémavilágába bevezessem őket. Így volt, nem tagadhatom. Jézus a szegényekért jött, s nekem nem volt programom számukra. Én csak az egyetemistákat tudtam megbolondítani, akiknek az ávó, míg én börtönben ülök, megmagyarázza helyzetüket, s ez aligha történt anélkül, hogy rábirta volna őket – s nemcsak szóval, de írásban is – arra: térjenek a korábbinál jobb belátásra. S legfeljebb azt akarják, amit béke- vagy nem békepapok – mint Halász Bandi is korábban – képviselnek.

S azok között, akikkel a különböző vállalatoknál találkoztam, azokkal sem tudtam, mit csinálni? A Nefelejcs utcai telepen dolgoztam, amikor kiközvetítették vagy négyünket, hogy a Medimpex propagandaanyagát szállítsuk el Vörösmarty téri új székházuk pincéjébe. Több napon keresztül tartott a munka. Még ott helyben is, ahova szállítottuk a sok teherautónyi anyagot. A Propaganda Osztály dolgozói pedig már ott voltak az új székház ötödik emeletén és sűrűn kezdtek lejárni lifttel a pincébe. Hol egyik, hol másik gyógyszer propagáló anyagát keresték – spanyol, angol, francia, olasz vagy német nyelvűt. Eljött az én óráim. Társaimnak az összekötözött anyagok nem sokat mondtak, de én filosz-tudományommal már szállítás közben is rendeztem gondolataimban az anyagot. S amikor kerestek valamit, jobbra megtaláltam. Pár nap után társaimat másfelé rendelték, de engem továbbra is megtartottak.

És lettem *álmoldolgozó*. Már nem akartam minél hamarabb húzni haza, maradtam délután ötig, s már reggelenként befelelenet is számítottam, hogy mit fogok csinálni. Mi volt velem? Boldog voltam, hogy valahol végre újra megbecsülik munkámat. Tudtam a sok száz különféle gyógyszer-brosúra számát, helyét. Mindent azonnal oda tudtam adni, amit kértek. Volt ott egy bánatos nő főnöknek is, de az nem csinált semmit. Legfeljebb panaszkodott nekem. Az életre általában, meg a propaganda osztály dolgozóira. Jöttek az Osztály dolgozói, s köztük fiatalok is, akik csak átmenetileg dolgoztak ott, mert egyetemre készültek, s azok megkérdezték tőlem, hogy miért vagyok itt. S amikor kezdett volna már valami kialakulni, akkor vagy három hónap után, titokzatos hatalmak beleszóltak, s elbocsátottak. A legteljesebb elismeréssel, meg is ajándékoztak. Okot meg nem jelölve. Ébereknek kell lennünk, elvtársak! Azok voltak.

A fiatalok közt volt egy Lehel nevű 19 éves fiú. Fogorvos lett belőle, és a Csiky Edit húga lett az asszisztense, akinek mesélte is rólam, hogyha egyszer majd papra lesz szüksége, engem keres meg... De sem ő, sem más nem keresett meg. Senkit sem tudtam megnyerni közülük. De azért nem volt minden eredmény nélküli életemnek ez a Medimpex-korszaka. Egy napon

dolgozók jöttek az Exportcsomagoló vállalatától, s azok között volt egy tisztes asszony, aki így mutatkozott be:

– Finta Lajosné vagyok, öt gyermek anyja.

Én meg mélyen meghajoltam előtte. Azt hitte gúnyolódom, s csak amikor én is megmondtam, hogy ki vagyok, akkor már tudta, hogy a meghajlásom egészen mást jelentett. Egyszer bejött hozzá egyik gyermeke is, a 16 éves Erzsike. Menekült székely család voltak Egyházásfaluból, a Hargita aljáról. Rákoscsabán laktak, hamarosan elkerülnek a gyerekek Halász Bandi ifjúsági hittanára, s később, majd közel tíz év után csoportjainkba is.

– A Medimpex sem felejtett el, újból és újból vissza-visszahívott egy-két hétre, amikor szükségük volt rám. Egy alkalommal közölték velem, hogy egy angol nyelvű propaganda könyvükben kell kijavítanom a sajtóhibákat, amik sajnálatosan benne maradtak a szövegben. Az anyagot leszállítják lakásomra. Két hétre szóló munka volt, s a menetlevelet ők intézik a teleppel. Én meg három délután alatt megcsináltam. Vásároltam magamnak egy segítséget is hozzá, aki az ötszáz kötetet kinyitotta. Előbb a nyolcadik lapon, ahol az első sajtóhiba volt, aztán meg a következő lapokon. Tízeseivel rakta elém a köteteket, én meg javítottam, amit kellett. Egy 65 éves hölgyet vásároltam meg erre a célra... az édesanyámat. Bejött három délután Mátyásföldről a Nagy Lajos király útra, s amikor átadtam neki a végén köszönettel munkájáért a rászó komoly összeget, ezt mondta:

– Gyurikám, ez az első pénz, amit életemben kerestem.

Emillel olykor találkoztam, Terivel ritkábban. Emil az édesanyjával lakott a Várban egy albérletben. Teri a Pozsonyi úton egy másik albérletben, munkahelyi főnökének kicsiny szobájában. De mind a kettő a helyén volt már. Emil a Rókusba került, Teri is vissza a Nyelvtudományi Intézetbe. Nem alakult ki köztünk munkakapcsolat, csak úgy barátkozgattunk... szőrmentében. A közösség lett volna a nem szőrmente, de nem is gondoltunk rá. Mindegyikünk megégette már magát.

De időközben felkerült Debrecenből Merza Jóska, s felkeresett valamikor, talán '63-ban, jó tíz év után. Ebből alakult ki valami. No, nem közösség, arra Jóska sem gondolt. De beszélgető társa lettem. Voltam is náluk, fenn a Széchenyi hegyen, tán a Kalóz úton. Szedlacek Kati már a felesége volt, s volt már három gyerekük is: Jocó, Kati meg Pepe. Időnként elmentünk Jocóért, aki már járt hittanra a Szent Imrébe, s Jóska dolga volt szállítani őt le és fel a hegyre. Ígéretes barátkozás volt. Minden elkötelezettség nélkül. Nagyokat beszélgettünk. A lakásomra jött, én meg időnként felajánlottam, hogy menjünk le a parkba egy kicsit levegőzni. Gyanútlanul tettem. Később megvallotta, hogy a frász kerülgette ilyenkor. A lakótelepi park ablakai a parkra néztek, s az emberek ráláthattak, *kive/sétál* ő ott. Eszembe sem jutott, hogy mit jelenthet egy egyetemi tanársegéd számára, ha valaki kiszúrja, hogy velem rója a parkban a köröket. Egy alkalommal szemére hánytam:

– Nem folytattatok, amit elkezdtünk.

Nem szólt semmit sem, csak jóval később mesélte el '52. augusztus 28. utáni törekvéseiket, kezdeti görög katolikus teológiát tanulásukat – a folytatás szándékától hajtva, s ennek ellenére is minden közösségi munkának elhalását. S akkor vallotta meg, hogy fenti megjegyzésem fájdalmas beolvasás volt számára.

De volt Ottón és Jóskán kívül más debreceni is, aki Pestre került: Gaizler Gyuszi. Hallottam róla, hogy belemászott alaposan a forradalomban, s megválasztották őt az egyetemen forradalmi nem tudom minek. S csak úgy került el a következményeket, hogy Pestre került. Ő is megkeresett szabadulásom után, ha nem is azonnal. Találkoztunk a budai hegyekben. Jucó baba közben megnőtt, tizenöt év körül lehetett már, s a beszélgetés során ő volt, aki mintha fenntartás nélkül mellém állt volna. Madarász Jutka, Gyuszi felesége is ott volt, de ő inkább hallgatott. Négyesben sétáltunk majd egy fél napot. Közben azért megtudtam, hogy Gyuszi egy fő békepap kártyapartneré lett, akinek házában a plébánosnál lakott egy ávos is, tagja a kártyakompaniának is, tehát óvatos voltam. Alighanem már '64

ősze után volt a találkozás, amikor már volt öt új – *a részleges megegyezés* erejében felszentelt – püspökünk is. Gyuszi nyitott a sétán:

– Mi a véleményed püspökeinkről? – kérdezte kicsit kajánul.

Én meg vettem a lapot: amilyen az adjon Isten, olyan a fogadj Isten, s válaszoltam neki valami ilyesmit:

– Gyuszikám, egy hívő katolikus, egy pap, aligha érezhet indítást arra, hogy bírálja püspökeit, inkább arra, hogy imádkozzék azért, hogy minél jobban töltsék be nehéz szolgálatukat.

Gyuszi meg kuncogott, és én is, hogy jól kivágtam magamat. De egy délután hosszú, s a nyilvánvalóan az adott viszonyokhoz felzárkózó Gyuszival szemben is hamarosan rátaláltam a régi hangra, s nyomtam az '52 előtti sóderem 64-es változatát. Jutka hallgatott, s Jucó baba lelkesen helyeselt szavaimra. Megállapodtunk a következő találkozásban. Vasárnap kora délelőtt a Domonkosok temploma előtt, s megyünk ki a hegyekbe. Nehezen találtunk a mise után egymásra, és Gyuszi mondta, hogy a kirándulásból nem lehet semmi, mert neki ilyen és ilyen okokból most a Balatonra kell lemennie kocsijával. Értettem. S nem találkoztunk még egyszer

Majd valamikor '80 körül jelentkezett, hogy be akar kerülni az *Öregek I.*-be. De a közösség egyhangúan úgy foglalt állást, hogy nem kívánja jelenlétét. Még rendszerváltás előtt Andrassy úti lakásán hetenkénti-kéthetenkénti (?) rendszerességgel voltak nagyon népes találkozók. Nem titokban. Egyértelmű volt számomra az útja... Csak '89 után találkoztam vele, s akkor mesélte boldogan, hogy rehabilitálták.

– Mért kellett Téged rehabilitálni?

– Hát tudod, hogy el kellett jönnöm Debrecenből...

Rehabilitálták, s mint nyugdíjast kinevezték – címzetesen – egyetemi tanárrá. Végig orvosként dolgozott. Börtön, rádióműszer, szövőgyár elkerülte.

És Pestre került debreceni népemből – már '49-ben, érettségije után – a Zeneakadémiára a vak Dobos Kálmán. Őt is meglátogattam, de nem alakult ki köztünk semmi barátság-féle. Én is mentem olykor Debrecenbe. Mikor ott jártam, voltam Arankánál is, akinél különb biztos nem akadt debreceni népemben, s megmaradt egy mondata bennem:

– Atya, kár volt.

Szava hidegzuhany volt számomra. A legbuzgóbb csoporttagom 15 évvel a kezdet után úgy látja, hogy nem érte meg az áldozatom. Mit? Hát a szolgálni akart ügyet. Annyira nem szolgálta, hogy érdemes lett volna elszenvednem, amit kellett. Így látta. Engem szeretett? Nem! Csak azt, amit látott belőlem. Kevesebbet a valóságnál...

A debreceniek közül megkeresett S... és M..... Egyiküknek el kellett mondanom, hogy férjét alighanem behálózta a hatóság, a másik meg maga mondta el, hogy belépett a Pártba, mert a forradalom után arra az eredményre jutottak, hogy a párt olyan lesz, mint a tagjai. Ezért léptek be. Beléptek, s a Párt megtorolta a forradalom részeseit. Hitt abban, amit mondott? Aligha. Folytatása volt ez a Pártba-lépés annak, amit még a Parasztpártban hallottam '47-ben egy egyetemi tanár szájából: Szovjet-ellenes politikát nem lehet csinálni...

Idekívánkozik valami, amit még '93 elején, csak a Professzorok házában (templomban nem) elmondható aranymisémet követő napokban írtam:

Magyar honban ki a betyár, ki a szent? – kérdezte a 40-es évek második felében egy Mécs László-vers. Lehet, hogy nem pontosan idézem. Akkor sem tudott válaszolni kérdésére társadalmunk, ma sem. A két megválaszolatlanság között van valami különbség. Akkoriban nemigen mertünk, ma pedig, amikor már jóval inkább merhetnénk, nem akarunk rá válaszolni.

A mai magyar közéletben az 1956 előtti 11-12 év egyfajta „történelem előtti időnek” számít, mellyel foglalkozzék a szaktudomány, ha jónak látja, de a napi politika csak az 56-os örökséget emlegeti. Ha mégis visszanyúlunk az időben, akkor 1944 előtti időre gondol: újból és

újából elhatárolja magát a nemzeti szocializmus embertelenségeitől, még annak jelvényeitől is. Teszi ezt egy nagyon furcsa és akart emlékezésvesztéssel. Nem akar emlékezni arra, hogy 1944 márciusáig a Donnál vagy másutt ugyan elpusztult vagy másfél százezer katonánk, s arra sem, hogy az ekkor bekövetkezett német megszállásunkig nem végeztünk ki honfitársaink közül akár egyetlenegyét sem azért, mert – a hitleri nyomásra megszületett zsidó-törvényeink – zsidónak minősítették őket. Arra sem kíván a mai közélet emlékezni, hogy amerre Hitler járt, mindenütt egy szálíg elpusztult a zsidóság, kizárólag nálunk maradt életben több százezer belőlük. Ez akkor is tény, ha országunk határain túli haláltáborokban idegen, tehát nem-magyar hatóságok akármennyit is pusztítottak el zsidó honfitársaink közül.

Az emlékezésvesztés nemcsak ebben nyilvánul meg. Emlegetjük ugyan 56-ot, de nem emlékezünk. Nagyban privatizálunk, pedig akkor a jelszó ez volt: földet, gyárat vissza nem adunk. Teljes értékű NATO-tagságra törekszünk, pedig a jelszó akkor az volt, hogy semleges országgá akarunk lenni, miként Ausztria. A kiáltványok akkor a bűnösök felelősségre vonását követelték. Az 1956-ot megelőző esztendő bűnöseiről lehetett akkor csak szó. Ma pedig nem ismer közéletünk ilyen feladatot. Nem ismer, bár élnek még a fél nem akasztott áldozatok közül. Nem ismer, bár még messze nem jutott ki a temetőbe az utolsó tagja is annak az apparátusnak, amely a megszállók nyomására megteremtette a magyar történelem (egyik?) legelvetemültebb rémuralmát.

Az emlékezetvesztés e rémuralom első, 56 előtti szakaszára vonatkozóan éri el a csúcspontot. A kommunista Nagy Imre és kommunista társai temetése alkalmából a Hősök terén tízezrek gyűltek egybe, s e tízezrek csak azért nem voltak ott a 302-es parcella felavatásánál, mert nem fért ott el ennyi ember. De amikor másfél évvel később magánpénzből és magánkezdeményezésből felavatták azt a 298-as parcellát, melynek tömegsíjjaiban kétezernyi honfitársunk lett egymásra hajigálva 1945 és 1956 között – magyar állampolgárok hajigáltak magyar állampolgárokat –, akkor alig néhány százan voltunk jelen beszentelésükön. Magánembereként voltunk ott. A hat parlamenti párt egyike sem képviseltette magát. A kormány sem. Antall József sem. A köztársasági elnök, Göncz Árpád sem. Felkérésre ünnepi beszédet mondtam a parcella-avatáson. Barátaim(?) óva intettek: szereplésemmel nemcsak személyemet járatom le, hanem az általam képviselt ügyet is. Vállalni az emlékezést az 1945 és 1956 közti időre, ez mintha nem illenék bele a 90-es évek politikai életének bonton-jába. Akik mégis emlékeznek, lejárattják magukat s az általuk képviselt ügyet. Mért csak arra a néhány kommunista honfitársunkra szabad emlékeznünk, akiket kommunista társaik kivégeztek? Mért nem szabad emlékeznünk arra a sok ezer nem-kommunista honfitársunkra, akiket kommunisták végeztek ki? Olyan ez az emlékezetvesztési elvárás, mintha nem volna szabad emlékeznünk a Szálasiék által kivégzett ezrekre, csak arra a néhány pártszolgálatosra, akiket alighanem azért Szálasinak is ki kellett végeznie hatalmának fenntartása céljából. Rajk László is méltó az ünneplésre, pedig ő a kommunista rémuralom belügyminisztere, tehát élenjáróan tevékeny részese és egyik legfőbb felelőse volt annak, hogy a 298-as parcella tömegsíjjai telítődtek. Ne bánts a magyart! – mondta Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér. Úgy látszik, ez a tétel ma csak időbeli korlátozásokkal érvényes: a 45 és 56 között megölt magyarokra nem érvényesítendő. Korlátozások nélkül érvényes azonban a kommunistákra: ne bánts a kommunistát! Se 44 előtt (Horthy!), se 44-ben (Szálasi!), még kevésbé 45 után vagy 56 után, és természetesen 89 után sem bántandó a kommunista. Azt akarom, hogy bántsák őket? Semmiképpen sem. Egyszer már fél kell hagyni a megtorlásokkal. Legalábbis azoknak, akik Jézus tanítványainak vallják magukat. Ilyennek szeretném magamat is, s ezért a megbocsátást akarom, de nincs kinek megbocsátani, mert senki sem vallja bűnösnek magát azért, ami 44 után ebben az országban történt. Csak az emlékezetvesztéssel van bajom.

Egy disszidens magyar mesélte: azért disszidáltam, mert utálok a hazudozást, s ha itthon maradok, hazudoznom kellett volna, ha élni akarok. Én hálával Isten iránt, de önértettel is vallhatom: itthon maradtam, nem hazudoztam, s elvállaltam az ezért járó életteret, amely a

zárt intézetek és a segéd munkás-sors között húzódott. Mai végnapjaimban (75. évemben) pedig nem akarok hallgatni, hanem nyomára és okára akarok jutni ennek a lassan-lassan idültté váló memória-vesztésnek. Le kell valahogy zárunk a múltat, hogy szilárdabb alapokra építhessük a jövőnket.

Aki a hódítóval együttműködik, az csirkefogó! – oktatta egy apa a 40-es évek második felében akkor serdülő, 16 éves fiát. Igaz ez? Nagyon hajlok rá, hogy igaz. Csakhogy... Bethlen Gábor tízezer janicsár élén lovagolva vonult be Gyulaféhvárra, s szerzett magának a porta – konstantinápolyi tartózkodása során megszerzett – kegyéből erdélyi fejedelemséget. Magyar honban ki a betyár, ki a szent?

Nem folytatom régi naplószövegem, csak kérdezem a nagyon szerettem, s az azóta már rég meghalt M....-tól, hogy ki a betyár, ki a szent s ki a csirkefogó.

És a pestiek? Talán Felbermann Sári és Pista voltak gyakoribb látogatások célzott személyei. Andi ritkábban, s Karcsi és Mária is meghívtak magukhoz, talán két alkalommal. Fricit és Erzsót Tatabányán talán többet látogattam.

Úgy emlékezem, hogy sötétek s üresek voltak ezek az évek. Bár jártam Pécelre, rengeteget olvastam, találkoztunk négyesben, s beszéltem azokkal, akik szoba álltak velem, de kilátás semmi, de semmi sem volt arra, hogy valamit tehetek még. Történnie kellett valaminek. Történt, csak nem tudtam, hogy bele fog szólni sorsomba. Mi? Meghalt XII. Pius '58 őszén, s pápává választották Giuseppe Roncallit, s miután XXIII. Jánossá lett, három év után, '61 karácsonyán összehívja II. Vatikáni Zsinatot, s egy hónap múltán ki is jelöli megnyitásának napját, '62 október 11-ét. Nem gondoltam, hogy köze lesz sorsomhoz. Hogy milyen hatással lesz sorsomra, arra még kevésbé gondoltam. Meg kell majd kérdenem magamtól: *Kinek is a katonája vagyok én?*